

Teisingumas ir sąžiningumas Europoje

Svarbiausi 9-osios Europos
socialinio tyrimo bangos rezultatai

Svarbiausių EST
rezultatų serija

10 numeris

Teisingumas ir sąžiningumas Europoje: Svarbiausi 9-osios Europos socialinio tyrimo bangos rezultatai

Jule Adriaans, Sandra Bohmann, Matteo Targa ir Stefan Liebig, Socioekonominis panelinis tyrimas (angl. Socio-Economic Panel Study – SOEP), Vokietijos ekonomikos tyrimų institutas (DIW Berlin)
Thomas Hinz, Konstanco universitetas
Guillermo Jasso, Niujorko universitetas
Bernhard Kittel, Vienos universitetas
Clara Sabbagh, Haifos universitetas

Direktoriaus žodis

Sveikiname dešimtojo Svarbiausių EST rezultatų serijos numerio „Teisingumas ir sąžiningumas Europoje“ skaitytojus. Šiame leidinyje pateikiama modulio „Teisingumas ir sąžiningumas“, įtraukto į Europos socialinio tyrimo (EST) 9-ąją bangą, analizė. Respondentų atsakymai į šio modulio klausimus buvo renkami 2018 m. pabaigoje – 2019 m. pradžioje.

Kiekvienai EST bangai kviečiame siūlyti klausimus, susijusius su viena konkrečia tema, kurie galėtų būti įtraukti į klausimyną. Modulį „Teisingumas ir sąžiningumas“ 2016 m. gegužę pasiūlė mokslininkų grupė, vadovaujama Stefan Liebig (Socioekonominis panelinis tyrimas, angl. Socio-Economic Panel Study – SOEP), Vokietijos ekonomikos tyrimų institutas (DIW Berlin), o jį įtraukti į bangą buvo nuspręsta tu pačių metų liepos mėnesį.

Minėtąjį modulį pasiūlė Klausimyno kūrimo grupė (angl. questionnaire design team – QDT) rengdama galutinį klausimų modulį, glaudžiai bendradarbiavo su EST Centrinės mokslinės grupės nariais.

Ilgas ir kruopštus modulio klausimyno sudarymo procesas padeda užtikrinti, kad klausimai būtų lengvai suprantami respondentams ir kad būtų surinkti aukščiausios kokybės duomenys. Šis leidinys yra kelerių metų Klausimyno kūrimo grupės ir EST Centrinės mokslinės grupės (angl. Core Scientific Team – CST) atlikto planavimo ir sunkaus darbo rezultatas.

Norėtume padėkoti Klausimyno kūrimo grupei už pasiūlytą modulį ir EST Centrinės mokslinės grupės nariams už pagalbą jį rengiant, ypač Eric Harrison, Brita Dorer, Salima Douhou, Diana Zavala Rojas ir Luca Salini.

Modulio „Teisingumas ir sąžiningumas Europoje: kova su didėjančia nelygybe ir skirtumais“ tikslas – padėti geriau suprasti požiūrius į keletą pastarųjų dešimtmečių reikšmingai augančią socialinę nelygybę.

Kalbant konkrečiau, buvo siekiama įvertinti visuomenės požiūrius į ekonominę ir švietimo nelygybę, politines ir visuomenines institucijas, išteklių paskirstymo teisingumą, taip pat požiūrius į normatyvinius principus, socialinį uždarumą ir tikėjamą teisingu pasauliu.

Mūsų 9-osios bangos duomenų rinkinys apima atsakymus, surinktus 27 šalyse, o tai rodo, kad tyrime dalyvaujančių šalių skaičius nuolat didėja. Artimiausiu metu bus įtraukta dar daugiau šalių. Darome viską, ką galime, kad pritrauktume kuo daugiau šalių dalyvauti EST, ir šis naujusias duomenų rinkinys rodo duomenų kokybę, kurios tyrime dalyvaujančiose šalyse esančios finansavimo agentūros gali tikėtis.

Tikimės, kad jums patiks ši trumpa pagrindinių modulio rezultatų santrauka ir kad savo tolesniems tyrimams atsisiųsėtė šio modulio duomenis.

Rory Fitzgerald
EST EMTIK direktorius
Londono Sičio universitetas

Įvadas

Per pastaruosius kelis dešimtmečius Europos šalių visuomenės matė precedento neturintį gerovės ir pajamų nelygybės didėjimą. Atsiradus lankstesnėms darbo rinkoms, įgūdžiais grindžiamiems technologiniams pokyčiams, vykstant demografiniams pokyčiams ir migracijai, Europos gerovės modeliai pasirodė esą nepajėgūs veiksmingai spręsti šios didėjančios nelygybės. Dėl šios priežasties tiek akademinėse, tiek viešose diskusijose pradėta vis daugiau kalbėti apie turto, pajamų, švietimo ir kitų socialinių išteklių nelygybę bei jų padarinius solidarumui, socialinei sanglaudai ir demokratijai.

Vieni teigia, kad didėjanti nelygybė visada yra žalinga ir yra didėjančios neteisybės visuomenėje įrodymas, kiti tam tikrą nelygybę laiko būtinu rinkos ekonomikos komponentu. Pastarieji teigia, kad turi būti atlyginta už išskirtinius asmens gabumus, investicijas į savo išsilavinimą ar net motyvaciją. Tik nuo pasirinktos normatyvinės perspektyvos priklauso, ar nelygybė yra vertinama kaip didelė ar kaip maža, kaip naudinga ar kaip žalinga, kaip teisinga ar kaip neteisinga. Empiriniai teisingumo tyrimai rodo, kad žmonės skirtingai vertina paskirstymą ir tam tikras paskirstymo taisykles, todėl ir pačią nelygybę jie suvokia ir vertina skirtingai.

Būtent minėtieji klausimai yra akcentuojami 9-osios EST bangos modulyje „Teisingumas ir sąžiningumas Europoje: kova su didėjančia nelygybe ir skirtumais“, kuriame siekiama išsamiai apžvelgti, kaip teisingumas yra suvokiamas Europoje. Šis modulis, kuris buvo įgyvendintas 2018–2019 m., atskleidžia, kaip yra suvokiamas gaunamų pajamų teisingumas, teisingos išsilavinimo ir įsidarbinimo galimybės tiek savo, tiek kitų atžvilgiu. Remiantis surinkta gausia informacija, šioje ataskaitoje pagrindinis dėmesys skiriamas normatyviniams žmonių požiūriams į principus, kuriais turėtų būti grindžiamas sąžiningas gėrybių ir naštos paskirstymas visuomenėje, savų ir kitų asmenų pajamų teisingumas, gyvenimo galimybių teisingumas ir su tuo susijusių politinių procedūrų teisingumas.

Šis leidinys buvo parengtas kaip dalis bendro mokslinių tyrimų projekto „Nelygybės ir teisingumo suvokimas Europoje“, vykdyto Vokietijos ekonomikos tyrimų institute (DIW Berlin), kurį finansavo Leibnico asociacija. Dėkojame Katrin Auspurg, Fabian Calleitner, Philipp Lersch, Martón Medgyesi, Cristóbal Moya, Simone Schneider ir Stefan Traub už vertingas pastabas dėl ankstesnių šios ataskaitos versijų.

Teisingumas ir sąžiningumas Europoje

Aiškus pritarimas indėlio ir poreikių normoms, taikomoms paskirstymui, Europoje

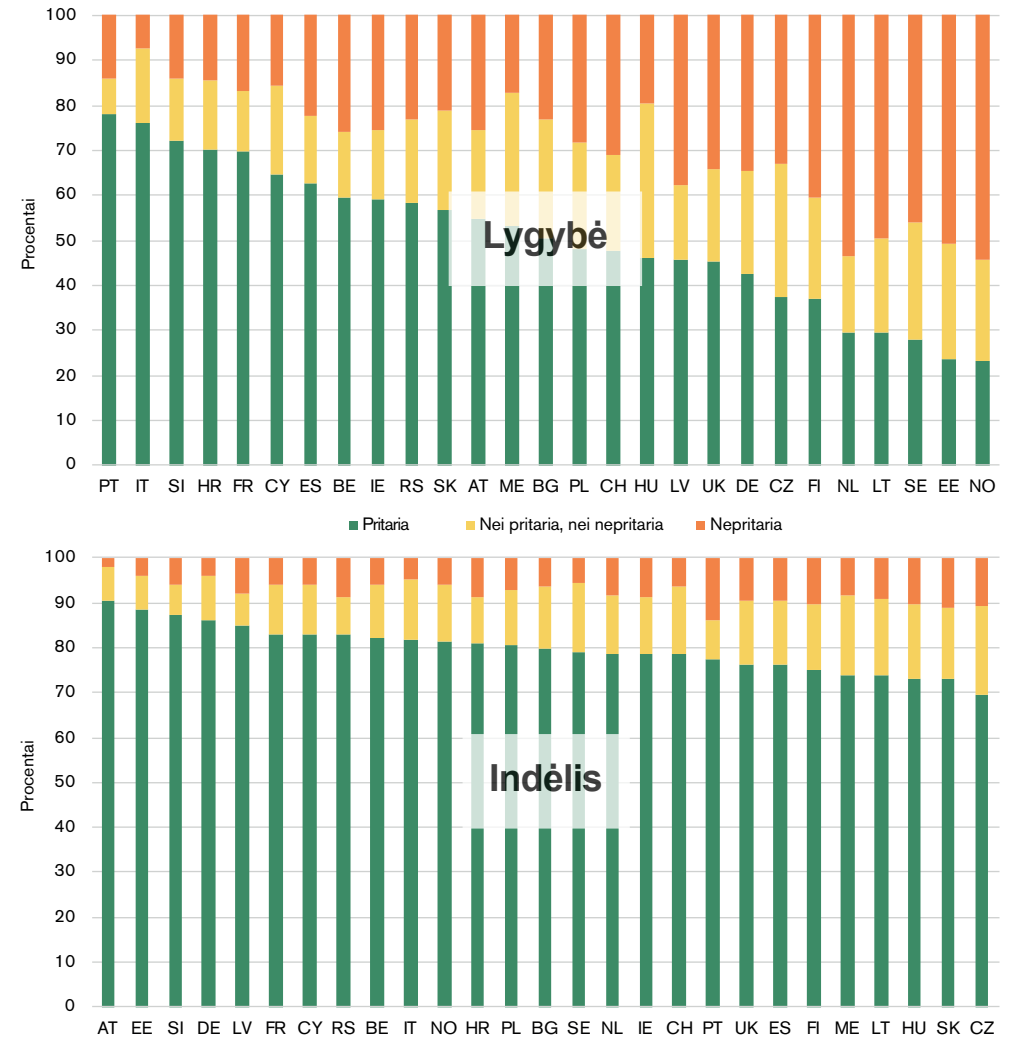
Kas lemia, ar nelygybė yra laikoma teisinga ar neteisinga? Vienas iš veiksnių yra tai, ar šie paskirstymo rezultatai prieštarauja ar sutampa su normatyvinėmis idėjomis, kaip gėrybės ir našta turėtų būti paskirstytos visuomenėje. Empiriniuose teisingumo tyrimuose yra identifikuoti keturi pagrindiniai paskirstymo principai. Lygybė (angl. equality): kiekvienam turėtų būti skirta vienoda gėrybių ir naštos dalis. Poreikiai (angl. need): gėrybės ir našta turėtų būti paskirstytos taip, kad būtų patenkinti pagrindiniai poreikiai. Indėlis (angl. equity): gėrybės ir našta turėtų priklausyti nuo individualaus indėlio, t. y. tas, kurio indėlis yra didesnis, turėtų gauti daugiau. Galiausiai, gėrybės ir našta paskirstomos pagal turimų teisių (angl. entitlement) principą, pagrįstą užimama padėtimi, kur svarbų vaidmenį vaidina tiek kilmė, tiek ankstesni pasiekimai (Hülle, Liebig, ir May 2018¹). Respondentams buvo pateikti teiginiai, susiję su kiekvienu iš minėtų normatyvinių teisingumo principų, kurie sudaro teisingos visuomenės pagrindą, ir jų buvo prašoma išreikšti pritarimą arba nepritaramą pateiktiems teiginiams.

1 ir 2 paveiksluose pateikta respondentų, kurie teigia, jog pritaria, nepritaria arba nei pritaria, nei nepritaria atitinkamam teisingumo principui, procentinė dalis. Iš 1 paveiksle pavaizduotų duomenų matyti, kad lygybės principas Europos šalių visuomenėse vertinamas labai skirtingai. Norvegijoje teiginiui, kad visuomenė yra teisinga, kai pajamos ir turtas yra vienodai paskirstyti visiems žmonėms, pritaria tik 23 % respondentų, o Portugalijoje – net 78 %, t. y. didžioji dauguma, respondentų pritaria šiam teiginiui. 13-oje iš 27-ių šalių lygybės principui pritaria absoliuti dauguma respondentų (t. y. daugiau nei 50 %).

Tačiau yra tik dvi šalys (Nyderlandai ir Norvegija), kuriose dauguma respondentų aiškiai nepritaria lygybės principui. Priešingai nei lygybės principui, indėlio principui beveik vieningai pritariama visoje Europoje. Respondentų, pritariančių, kad visuomenė yra teisinga, kai darbštūs žmonės uždirba daugiau nei kiti, dalis svyruoja nuo beveik 70 % Čekijoje iki daugiau nei 90 % Austrijoje, o nepritariančių šiam teiginiui procentas svyruoja nuo 2 % Austrijoje iki 14 % Portugalijoje. Panašu, kad europiečiai pritaria, jog atlygis už individualų indėlį yra svarbus principas, kuriuo vadovaujantis paskirstomos gėrybės ir našta teisingoje visuomenėje.

1. Hülle, S., Liebig, S., May, M. (2018). Measuring Attitudes Toward Distributive Justice: The Basic Social Justice Orientations Scale. Social Indicators Research 136(2), 663–692.

1 paveikslas. Pritarimas ir nepritarimas teisingumą grindžiantiems lygybės ir indėlio principams Europoje

Šaltinis: Europos socialinio tyrimo 9-oji banga (2.0 duomenų leidimas), visa imtis, naudoti korekcijų pagal populiaciją svoriai. Vertinti teiginiai: „Visuomenė yra teisinga, kai pajamos ir turtas yra vienodai paskirstyti visiems žmonėms.“ (Lygybė) „Visuomenė yra teisinga, kai darbštūs žmonės uždirba daugiau nei kiti.“ (Indėlis); 1 „Labai pritariu“ 2 „Pritariu“ 3 „Nei pritariu, nei nepritariu“ 4 „Nepritariu“ 5 „Labai nepritariu“.

Teisingumas ir sąžiningumas Europoje

Aiškus pritarimas indėlio ir poreikių normoms, taikomoms paskirstymui, Europoje

Nors ir pritariama idėjai, kad individualus indėlis turėtų būti pripažįstamas, dauguma europiečių taip pat pritaria teiginiui, kad visuomenė yra teisinga, kai ji rūpinasi neturtingaisiais ir tais, kuriems reikia pagalbos, nepaisant jų indėlio į visuomenę, taip pabrėždama teisingumą grindžiančio poreikių principo svarbą. Čekija yra vienintelė apklausoje dalyvavusi šalis, kurioje mažiau nei 50 % respondentų pritaria poreikių principui.

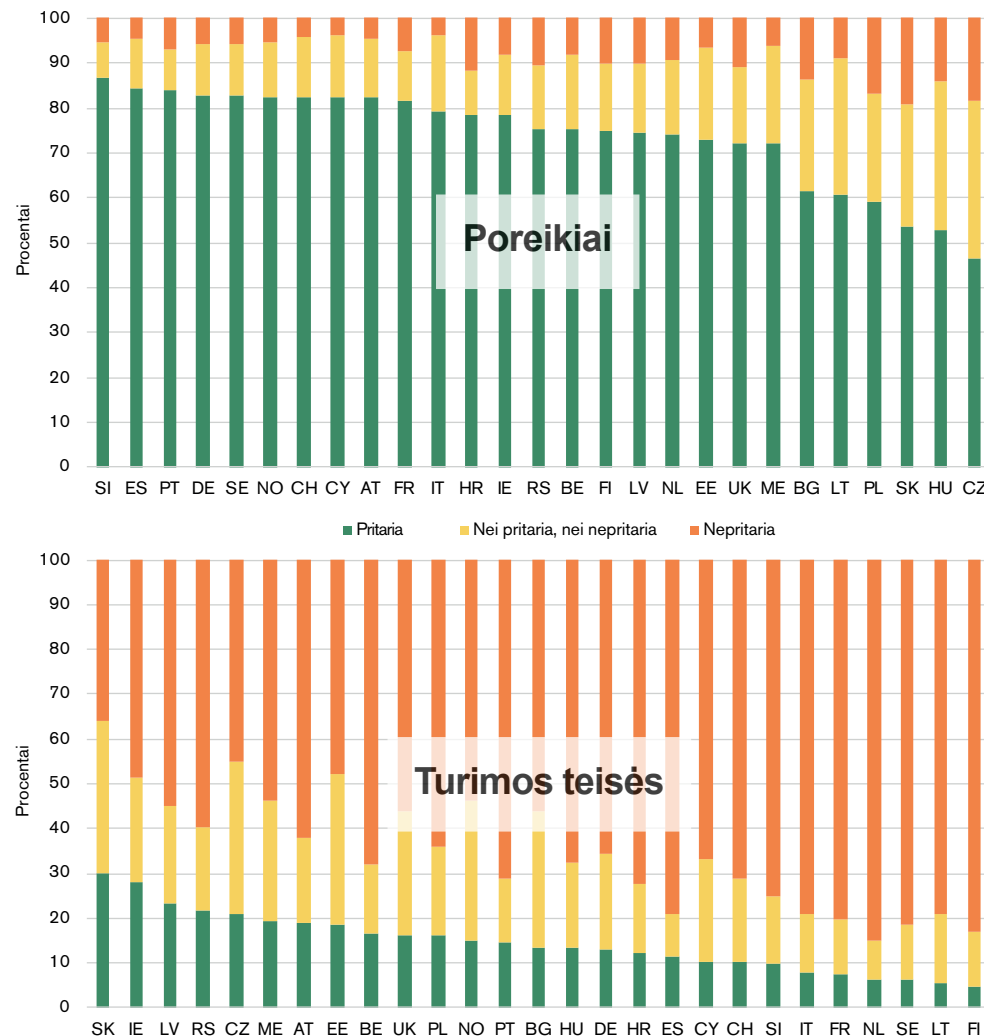
Šalyse, kuriose mažiausiai pritariama poreikių principui, nebūtinai jam nepritariama, tačiau jose dažniau abejojama idėja išteklius skirstyti pagal individualius poreikius, neatsižvelgiant į individualų indėlį.

Ketvirtasis, ir paskutinis, normatyvinis teisingumo principas – turimos teisės – Europoje vertinamas skeptiškai. 23-ose iš 27-ių šalių dauguma respondentų nepritaria turimų teisių principui. Daugiausia pritariančių teiginiui, kad visuomenė yra teisinga, kai žmonės iš aukštą visuomeninę padėtį užimančių šeimų naudojami privilegijomis savo gyvenime, yra Slovakijoje (30 %).

Atsakymai į klausimus dėl pritarimo ar nepritarimo keturiems pagrindiniams paskirstymo principams – lygybės, indėlio, poreikių ir turimų teisių – išryškino panašumus ir skirtumus tarp Europos šalių visuomenių. Nors atrodo, kad europiečiai pritaria, jog teisingai visuomenei svarbu atsižvelgti ne tik į individualų indėlį, bet ir į poreikius, gėrybių ir naštos paskirstymas visuomenėje, grindžiamas užimama padėtimi, sulaukia menko pritarimo. Vienose šalyse pasisakoma už lygybę kaip pagrindinį tinkamo išteklių paskirstymo principą, tačiau kitose šalyse ji vertinama kritiškiau.

„Šalyse, kuriose mažiausiai pritariama poreikių principui, nebūtinai jam nepritariama, tačiau jose dažniau abejojama idėja išteklius skirstyti pagal individualius poreikius, neatsižvelgiant į individualų indėlį.“

2 paveikslas. Pritarimas ir nepritarimas teisingumą grindžiantiems poreikių ir turimų teisių principams Europoje

Šaltinis: Europos socialinio tyrimo 9-oji banga (2.0 duomenų leidimas), visa imtis, naudoti korekcijų pagal populiaciją svoriai. Vertinti teiginiai: „Visuomenė yra teisinga, kai ji rūpinasi neturtingaisiais ir tais, kuriems reikia pagalbos, nepaisant jų indėlio į visuomenę.“ (Poreikiai) „Visuomenė yra teisinga, kai žmonės iš aukštą visuomeninę padėtį užimančių šeimų naudojami privilegijomis savo gyvenime.“ (Turimos teisės); 1 „Labai pritariu“ 2 „Pritariu“ 3 „Nei pritariu, nei nepritariu“ 4 „Nepritariu“ 5 „Labai nepritariu“.

Teisingumas ir sąžiningumas Europoje

Labai mažos pajamos vertinamos kaip neteisingos visoje Europoje, o šalyse, kur vyrauja didelė nelygybė, neteisingumo suvokimas yra išreiškiamas stipriau

Pritarimas ar nepritarimas keturiems pagrindiniams paskirstymo principams – lygybės, indėlio, poreikių ir turimų teisių – yra tiesiogiai susijęs su esamos nelygybės vertinimu. Atsižvelgiant į tai, kad Europoje labai pritariama indėlio ir poreikių principams, nelygybė, pažeidžianti kurį nors iš šių principų, greičiausiai bus suvokiama kaip neteisinga. Aptariant, kaip teisingas pajamų paskirstymas gali būti grindžiamas konkuruojančiais normatyviniais teisingumo principais, kurie sulaukia aiškaus visuomenės pritarimo, dažnai kalbama apie atotrūkį tarp didelių ir mažų pajamų.

Remiantis šiomis diskusijomis, visų EST 9-osios bangos respondentų buvo paprašyta įvertinti informaciją apie pajamas iki visų mokesčių nuskaitymo, kurias 10 % skurdžiausių ir turtingiausių visą darbo dieną dirbančių darbuotojų uždirba savo šalyse. Respondentams pateiktas vertinti konkrečias šalies pajamų sumas apskaičiuo EST nacionalinės komandos ir jie buvo pagrįsti išoriniais duomenų šaltiniais.² Kad būtų galima nustatyti, kaip piliečiai vertina faktinį pajamų nelygybės lygį savo šalyje, žmonių buvo prašoma nurodyti, ar turtingiausiems ir skurdžiausiems jų šalies darbuotojams, jų nuomone, mokamas teisingas uždarbis,

2. Nacionalinėms komandoms buvo nurodyta, jei įmanoma, naudoti EU-SILC duomenis arba panašios kokybės duomenų šaltinį.

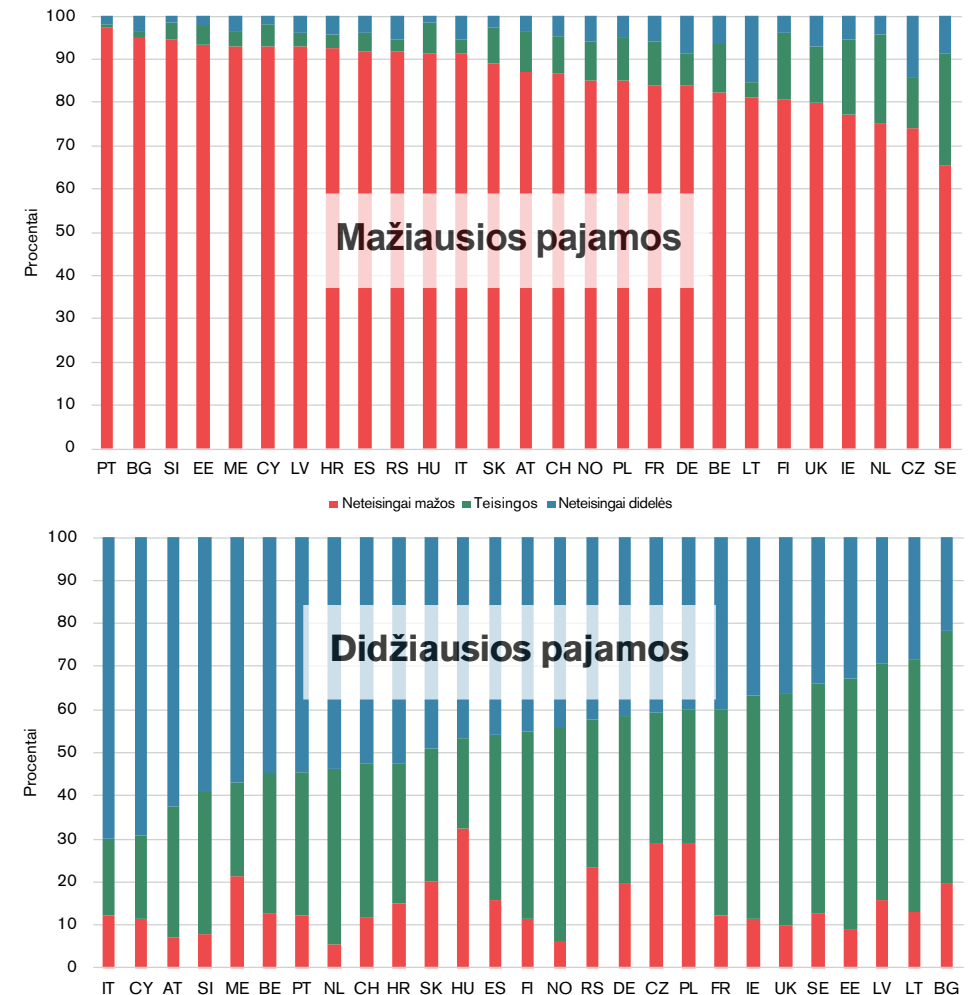
neteisingai didelis uždarbis ar neteisingai mažas uždarbis.

3 paveiksle pateikti konkrečios šalies didžiausių ir mažiausių pajamų vertinimai, nurodant respondentų, kurie vertina didžiausias ir mažiausias pajamas kaip neteisingai mažas (raudona spalva), teisingas (žalia spalva) arba neteisingai didesnes (mėlyna spalva), dalį šalyje.

3 paveiksle išryškėja dvi pagrindinės tendencijos: (1) didžioji dalis EST respondentų mano, kad mažiausios pajamos yra neteisingai mažos; (2) didžiausios pajamos dažniau vertinamos kaip teisingos, palyginti su pajamomis, esančiomis pajamų pasiskirstymo apačioje.

Šie rezultatai atitinka visoje Europoje išryškėjusį pritarimą tiek poreikių, tiek indėlio principams. Labai mažos visą darbo dieną dirbančių darbuotojų pajamos gali pažeisti teisingumą grindžiančias indėlio ir poreikių normas, o pajamos, esančios pajamų pasiskirstymo viršuje, gali būti laikomos teisingomis, jei jos atitinka bendrą nuostatą, kad didesnis indėlis garantuoja didesnį atlygį. Nepaisant to, nemaža dalis respondentų Europoje vertina didžiausias pajamas savo šalyje uždirbančių asmenų atlyginimus kaip neteisingai didelius, o tai rodo, kad tokie atlyginimai laikomi nepelnytais.

3 paveikslas. Didžiausių ir mažiausių pajamų teisingumo vertinimas

Šaltinis: Europos socialinio tyrimo 9-oji banga (2.0 duomenų leidimas), visa imtis, naudoti korekcijų pagal populiaciją svoriai. Vertinti teiginiai: „Pagalvokite apie 10 % mažiausiai (daugiausiai) uždirbančių darbuotojų [nurodyti šalį], kurie dirba visą darbo dieną ir uždirba mažiau (daugiau) nei [nurodyti sumą]. Jūsų manymu, ar šios pajamos yra neteisingai mažos, teisingos ar neteisingai didelės?“, -4/-1 „Neteisingai mažos pajamos“, 0 „Teisingos pajamos“, +1/+4 „Neteisingai didelės pajamos“.

Teisingumas ir sąžiningumas Europoje

Labai mažos pajamos vertinamos kaip neteisingos visoje Europoje, o šalyse, kur vyrauja didelė nelygybė, neteisingumo suvokimas yra išreiškiamas stipriau

4 paveiksle pavaizduotas santykis tarp faktinio pajamų nelygybės lygio ir didžiausių bei mažiausių pajamų teisingumo vertinimo. Nelygybė matuojama kaip santykis tarp didžiausių ir mažiausių pajamų – čia vadinama 90/10 santykiu³ – ir atspindi kiekybinį atstumą tarp turtingų ir neturtingų šalies darbuotojų. Kuo didesnis 90/10 santykis, tuo didesnis atotrūkis tarp mažas ir didelės pajamas gaunančių darbuotojų ir tuo didesnė nelygybė šalyje. Nelygybės lygį parodo vidutinis mažiausių ir didžiausių pajamų teisingumo įvertinimas kiekvienoje šalyje.

Pajamų teisingumo vertinimas svyruoja nuo -4 (neteisingai mažos pajamos) iki +4 (neteisingai didelės pajamos), o viduryje yra 0 (teisingos pajamos); teigiamos vertės atspindi suvokimą, kad darbuotojams yra neteisingai permokama, o neigiamos vertės – kad jiems mokama neteisingai per mažai. Kalbant apie mažiausias pajamas gaunančius darbuotojus, pastebimas stiprus neigiamas ryšys tarp nelygybės lygio šalyje ir teisingumo vertinimo, o tai reiškia, kad šalyse, kuriose yra didelė

3. 90/10 santykis yra vienas iš populiariausių nelygybės rodiklių ir kiekybiškai parodo atstumą tarp turtingiausių ir skurdžiausių. Jei visi asmenys šalyje yra suskirstomi į 100 kategorijų nuo skurdžiausių (1-oji kategorija) iki turtingiausių (100-oji kategorija), 90/10 santykis yra apskaičiuojamas kaip pajamų lygis, atitinkantis 90-tą kategoriją (santykiškai turtingi darbuotojai), padalytas iš pajamų lygio, kurį galima priskirti 10-ajai kategorijai (santykiškai neturtingi darbuotojai).

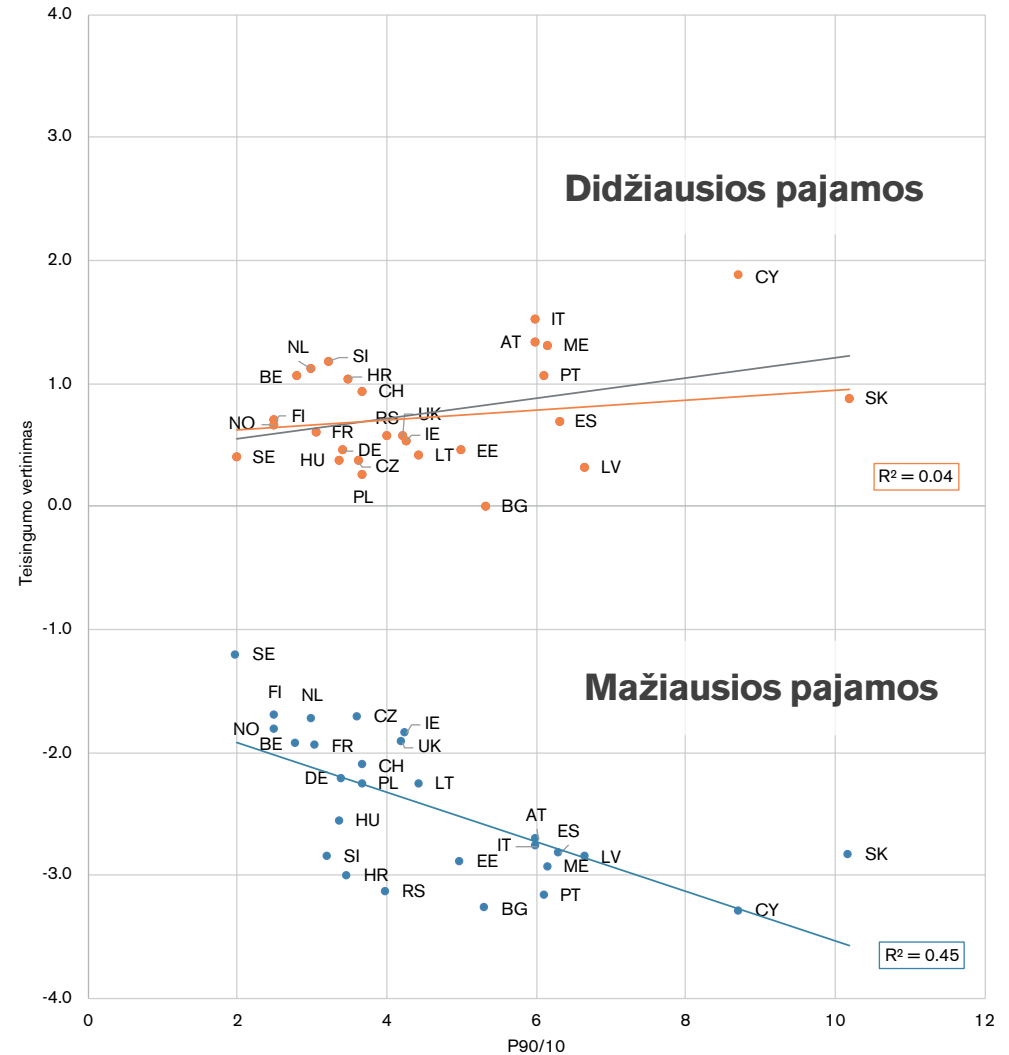
nelygybė, mažiausios pajamos yra daug dažniau suvokiamos kaip neteisingai mažos (tai atspindi neigiamas vertės).

Kalbant apie didžiausias pajamas gaunančius darbuotojus, pastebima silpna teigiama koreliacija tarp faktinio nelygybės lygio ir teisingumo vertinimo. Tačiau šis ryšys nėra labai ryškus ir yra jautrus išskirtims: jei neįtraukiamas Kipras, koreliacija yra artima nuliui, kaip rodo oranžinė linija, ir tampa nereikšminga.⁴ Nors apatinėje paveikslo dalyje esančios šalys yra gana arti linijos, kuri iliustruoja santykį tarp mažiausių pajamų vertinimo ir nelygybės, šalys, esančios viršutinėje paveikslo dalyje, nėra išsidėsčiusios taip arti linijos, iliustruojančios santykį tarp didžiausių pajamų vertinimo ir nelygybės.

Panašu, kad faktinė nelygybė didina neteisingumo suvokimą tik kai yra vertinamas mažiausių pajamų teisingumas, tačiau ji neįtakoja svarbaus vaidmens, kai yra vertinamas teisingumas pajamų pasiskirstymo viršuje. Šie rezultatai patvirtina mūsų anksčiau pateiktas išvagas: nelygybė pajamų pasiskirstymo apačioje, atrodo, sukelia stipresnį neteisingumo jausmą, palyginti su nelygybe pajamų pasiskirstymo viršuje.

4. Atrodo, kad Kipras sustiprina pastebimą teigiamą koreliaciją tarp faktinės nelygybės ir didžiausių pajamų vertinimo. Tačiau, atsižvelgiant į bendrus šalių vertinimus, gali būti daroma išvada, kad nėra aiškių įrodymų, patvirtinančių teigiamą ryšį tarp nelygybės lygio ir didžiausių pajamų vertinimo teisingumo.

4 paveikslas. Didžiausių ir mažiausių pajamų teisingumo vertinimas pagal faktinės pajamų nelygybės lygį

Šaltinis: Europos socialinio tyrimo 9-oji banga (2.0 duomenų leidimas), visa imtis, naudoti korekcijų pagal populiaciją svoriai.

Teisingumas ir sąžiningumas Europoje

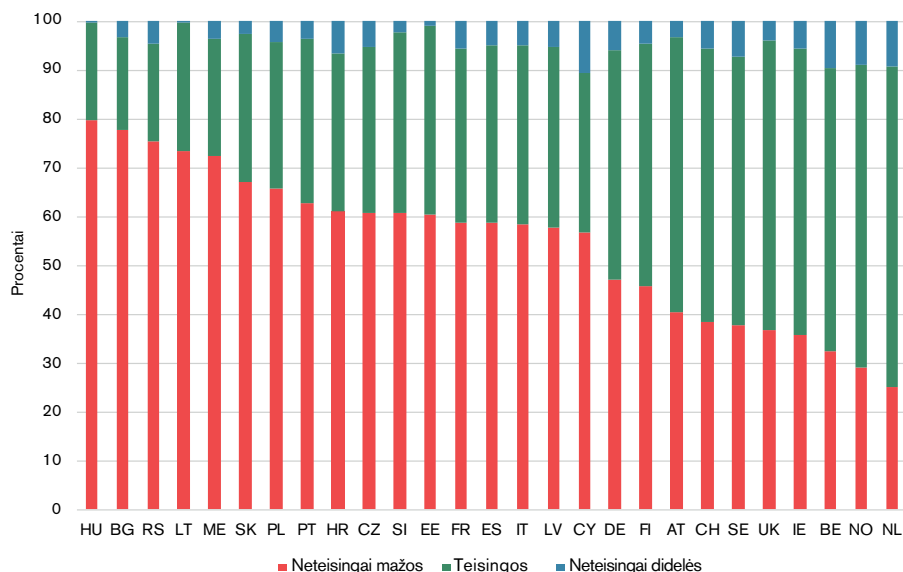
Skirtumai, išryškėjantys vertinant asmeninio uždarbio teisingumą: didesnė dalis respondentų, teigiančių, kad jų uždarbis neteisingai mažas, yra Rytų ir Pietų Europoje

Bendrą vaizdą apie europiečių požiūrius į pajamų teisingumą papildė respondentų atsakymai į klausimą, kaip jie vertina savo pačių pajamas. Respondentų, kurie gauna pajamas kaip atlygį už darbą, buvo paprašyta įvertinti savo uždarbį popieriuje iki visų mokesčių nuskaitymo.⁵ 5 paveiksle pavaizduota kiekvienos šalies dirbančių asmenų, kurie mano, kad jų uždarbis iki visų mokesčių nuskaitymo yra neteisingai

5. Uždarbis popieriuje reiškia pajamų sumą iki visų mokesčių nuskaitymo, o uždarbis į rankas reiškia sumą, gautą po visų mokesčių nuskaitymo.

mažas (raudoni stulpeliai), teisingas (žali stulpeliai) ir neteisingai didelis (mėlyni stulpeliai), dalis. Skirtingose Europos šalyse skirtingai suvokiamas uždarbio teisingumas: Rytų Europos šalyse yra daugiausiai respondentų, kurie mano, kad jų uždarbis yra neteisingai mažas. Pavyzdžiui, Vengrijoje taip manančių yra net 80 %. Toliau seka Pietų Europos šalys, o Vidurio ir Šiaurės Europos šalyse yra daugiausiai respondentų, kurie mano, kad jų uždarbis yra teisingas; Nyderlanduose pastarąją nuomonę išsakė 65 % respondentų.

5 paveikslas. Kaip atlygį už darbą savo gaunamų pajamų popieriuje teisingumo vertinimas Europoje

Šaltinis: Europos socialinio tyrimo 9-oji banga (2.0 duomenų leidimas), dirbantys asmenys, naudoti korekcijų pagal populiaciją svoriai. Vertinti teiginiai: „Kaip jūs manote, ar jūsų uždarbis popieriuje yra neteisingai mažas, teisingas ar neteisingai didelis?“ -4/-1 „Neteisingai mažas uždarbis“; 0 „Teisingas uždarbis“; +1/+4 „Neteisingai didelis uždarbis“.

Teisingumas ir sąžiningumas Europoje

Savo išsilavinimo galimybės bendrai vertinamos teigiamai, o įsidarbinimo galimybės vertinamos kaip mažiau teisingos

Europos šalyse skirtingai suvokiamas savo ir kitų pajamų teisingumas. Nors toks susirūpinimas išteklių paskirstymo rezultatų teisingumu yra svarbus, ir buvo įrodyta, kad jis turi daug toli siekiančių pasekmių, moksliniai tyrimai taip pat rodo, kad šie rezultatai yra geriau priimami, kai jie sąlygojami teisingų procedūrų (Vermunt ir Steensma 2016⁶). Remiantis šia idėja, EST respondentų buvo paprašyta įvertinti, ar jie turėjo teisingas galimybes pasiekti tokį išsilavinimo lygį, kokio jie ir siekė, ir ar jie turėtų teisingas galimybes gauti tokį darbą, kokio ieškotų. Respondentai savo atsakymus galėjo pateikti skalėje nuo 0 iki 10, kur nulis reiškė, kad teiginys „visiškai netinka“, o 10 – „visiškai tinka“; šalių vidurkiai pavaizduoti 6 paveiksle.

Bendrai išsilavinimo galimybės vertinamos gana teigiamai. Visose šalyse esamos įsidarbinimo galimybės vertinamos kaip mažiau teisingos, o šalių vidurkiai svyruoja nuo 4,22 Juodkalnijoje iki 7,01 Švedijoje.

Savo galimybių darbo rinkoje teisingumas prasčiausiai vertinamas Rytų ir Pietų Europos šalyse, o geriausiai – Šiaurės ir Vidurio Europos šalyse; panašus geografinis pasidalijimas išryškėjo vertinant

6. Vermunt, R., & Steensma, H. (2016). Procedural justice. In C. Sabbagh & M. Schmitt (eds.), Handbook of Social Justice Theory and Research (pp. 219–236). New York: Springer.

pajamų teisingumą. Savo išsilavinimo galimybių teisingumo vertinimas neatskleidė jokių regioninių geografinių tendencijų.

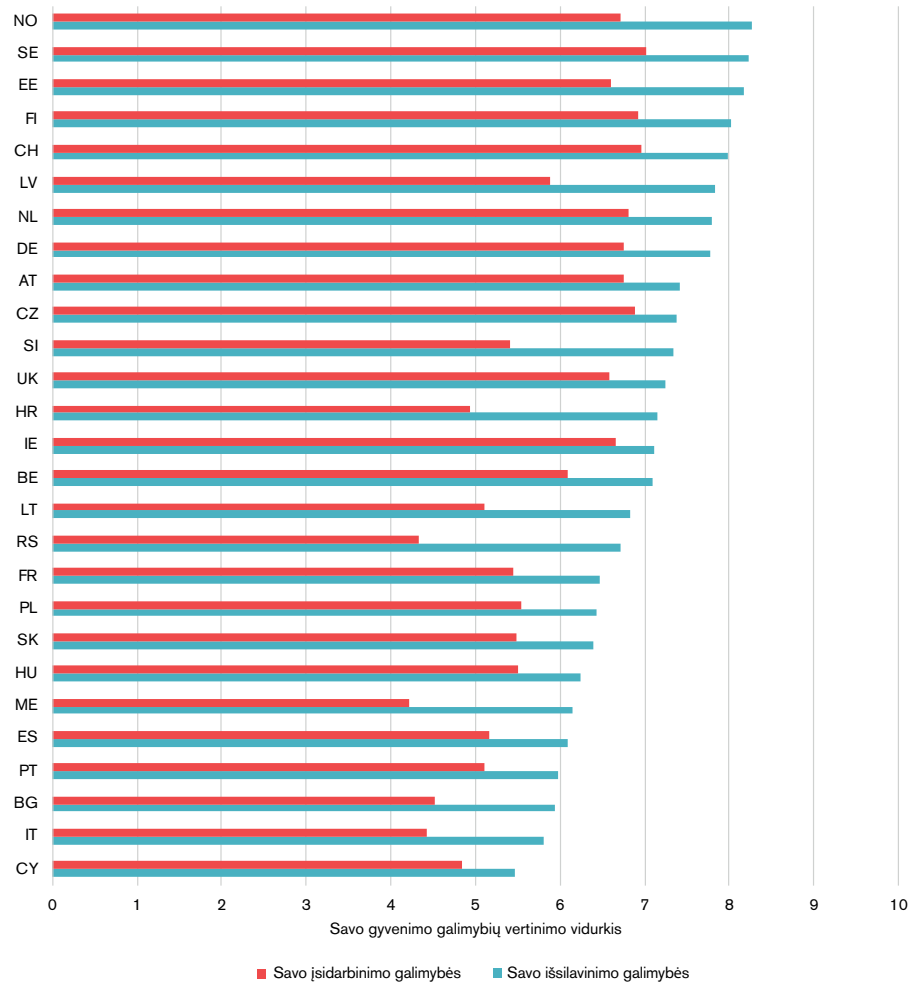
Išteklių paskirstymo rezultatai vertinami palankiau, jei jie yra sąlygojami teisingų procedūrų. Vadovaujantis tokia logika, galima būtų teigti, jog suvokimas, kad asmuo turi teisingas galimybes įgyti išsilavinimą ir įsidarbinti, turėtų būti siejamas su palankesniu savo pajamų vertinimu, nes pastarosios įtakos turi tiek išsilavinimas, tiek sėkmė darbo rinkoje. Vertinant šalių vidurkius aiškinantis, kaip yra susiję galimybių ir rezultatų vertinimai, išryškėja numanoma tendencija (žr. 7 paveikslą). Šalyse, kur išsilavinimo ir įsidarbinimo galimybės vertinamos teigiamai, asmeninės respondentų pajamos popieriuje vidutiniškai vertinamos kaip teisingesnės.

” Savo galimybių darbo rinkoje teisingumas prasčiausiai vertinamas Rytų ir Pietų Europos šalyse, o geriausiai – Šiaurės ir Vidurio Europos šalyse; panašus geografinis pasidalijimas išryškėjo vertinant pajamų teisingumą. “

Teisingumas ir sąžiningumas Europoje

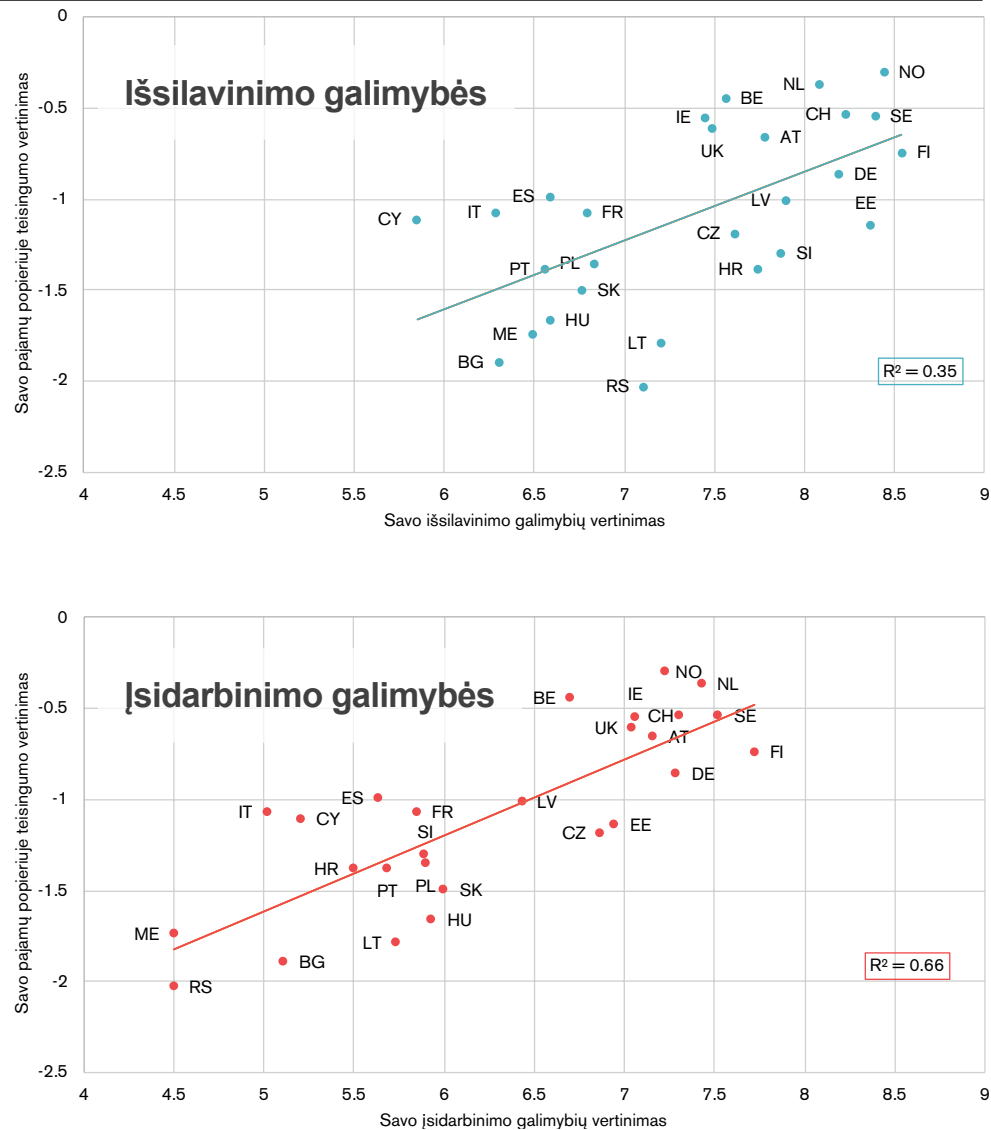
Savo išsilavinimo galimybės bendrai vertinamos teigiamai, o įsidarbinimo galimybės vertinamos kaip mažiau teisingos

6 paveikslas. Savo gyvenimo galimybių teisingumo vertinimas

Šaltinis: Europos socialinio tyrimo 9-oji banga (2.0 duomenų leidimas), visa imtis, naudoti korekcijų pagal populiaciją svoriai. Vertinti teiginiai: „Lyginant su kitais žmonėmis [nurodyti šalį], aš turėjau teisingas galimybes pasiekti tokį išsilavinimo lygį, kokio ir siekiu“; „Lyginant su kitais žmonėmis [nurodyti šalį], aš turėjau teisingas galimybes gauti tokį darbą, kokio ieškočiau“; 0 „Visiškai netinka“ – 10 „Visiškai tinka“.

7 paveikslas. Savo pajamų popieriuje teisingumo vertinimo ir savo išsilavinimo ir įsidarbinimo galimybių vertinimo ryšys

Šaltinis: Europos socialinio tyrimo 9-oji banga (2.0 duomenų leidimas), dirbantys asmenys, naudoti korekcijų pagal populiaciją svoriai.

Teisingumas ir sąžiningumas Europoje

Politinio procedūrinio teisingumo vertinimas nuo vidutinio iki mažo išryškina kryptį iš Šiaurės į Pietus

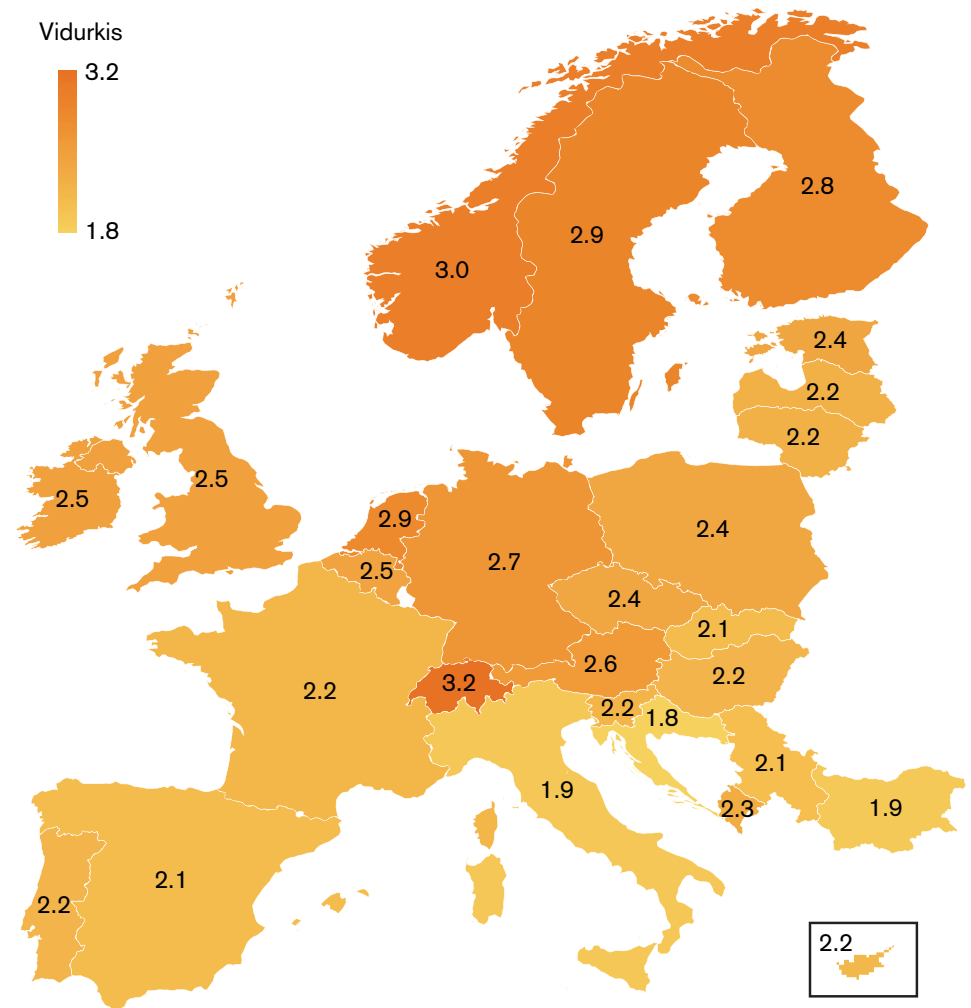
Yra stiprus ryšys tarp suvokiamo išsilavinimo ir įsidarbinimo galimybių teisingumo ir savo pajamų teisingumo vertinimo. Tiesa, kad išsilavinimo ir įsidarbinimo galimybės yra tiesiogiai susijusios su pajamomis, tačiau būtent politiniai sprendimai daro įtaką tam, kaip visuomenėje paskirstoma nauda ir kaštai, išteklių ir galimybės, o tokių sprendimų priėmimas yra svarbus ne tik ekonominio teisingumo suvokimui, bet jis yra esminis ir bet kokiai demokratinei visuomenei.

Siekdami išsiaiškinti, ar politinių sprendimų priėmimas laikomas teisingu, respondentų buvo paprašyta įvertinti, kiek atvejų jų šalių politinė sistema užtikrina teisingas galimybes dalyvauti politikoje, taip pat nešališkumą, skaidrumą bei leidžia kiekvienam turėti balso teisę priimančiam politinius sprendimus. Atsakymų, susijusių su minėtais vertinimais, vidurkis svyruoja nuo 1, rodančio minimalų politinį procedūrinį teisingumą, iki 5, kas rodo maksimalų politinį procedūrinį teisingumą. 8 paveiksle pavaizduoti skirtingose Europos šalyse suvokiamo politinio procedūrinio teisingumo vertinimų vidurkiai, kur perėjimas nuo šviesesnių prie tamsesnių spalvų rodo didėjančią suvokto teisingumo lygį.

Empiriškai šalių vidurkiai svyruoja nuo 1,8 iki 3,2, o tai atitinkamai reiškia „labai mažai“ ir „šiek tiek“ politinio procedūrinio teisingumo. Akivaizdu, jog toks politinių procedūrų teisingumo vertinimas Europoje rodo ganėtinai niūrų vaizdą. Dar daugiau, išryškėja kryptis iš Šiaurės į Pietus. Aukščiausi politinio procedūrinio teisingumo vertinimo balų vidurkiai stebimi Šveicarijoje, Norvegijoje ir Švedijoje, o Kroatijoje, Bulgarijoje ir Italijoje politinis procedūrinis teisingumas įvertintas žemiausiais balais. Vėlgiai, neteisybės suvokimas labiau išryškėja Rytų ir Viduržemio jūros regiono šalyse.

„ Aukščiausi politinio procedūrinio teisingumo vertinimo balų vidurkiai stebimi Šveicarijoje, Norvegijoje ir Švedijoje, o Kroatijoje, Bulgarijoje ir Italijoje politinis procedūrinis teisingumas įvertintas žemiausiais balais. **“**

7 paveikslas. Politinio procedūrinio teisingumo Europoje žemėlapis

Teisingumas ir sąžiningumas Europoje

Išvados

9-osios EST tyrimo bangos modulis „Teisingumas ir sąžiningumas Europoje“ pagrindu sukurtas Europoje vyraujančių požiūrių į teisingumą žemėlapis atskleidė keletą įdomių įžvalgų. Tirtose Europos šalių visuomenėse vieną sutariama, kad tiek indėlio principas, tiek poreikių principas yra pagrindiniai gėrybių ir naštos paskirstymo principai teisingoje visuomenėje. Aiškiai pritariama idėjai, kad svarbu ne tik atlyginti už individualų indėlį, bet ir pasirūpinti tais, kuriems reikalinga pagalba. Tačiau šalis skirtingai vertina lygybės principą, kuris parodo, jog visuomenė laikoma teisinga tuomet, kai pajamos ir turtas yra vienodai paskirstyti visiems jos nariams. Remiantis bendrai išryškėjusiais požiūriais į normatyvinius teisingumo principus, galima teigti, jog, kalbant apie europiečius, negalima daryti supaprastintų išvadų apie nelygybę kaip „gerą“ ar „blogą“.

Išanalizavus, kaip europiečiai vertina mažiausius ir didžiausius pajamų pasiskirstymą atitinkamose šalyse, paaiškėjo, kad didžioji dauguma labai mažas pajamas laiko neteisingai mažomis, o didžiausias pajamas rečiau įvardija kaip neteisingai dideles, todėl galima teigti, kad europiečiai didesnę teisingumo trūkumą įžvelgia pajamų pasiskirstymo apačioje. Šis teisingumo trūkumas yra didesnis šalyse, kuriose yra didesnis faktinės nelygybės lygis. Vertinant apklaustųjų atsakymus į konkretų klausimą apie pajamas, gaunamas kaip atlygį už darbą, Europoje vyraujančių požiūrių į teisingumą žemėlapyje išryškėjo geografiniai skirtumai. Nors dauguma respondentų Šiaurės Europos šalyse mano, kad jų uždarbis prieš mokesčius yra

teisingas, Viduržemio jūros regiono ir Rytų Europos šalyse vyrauja priešinga nuomonė. Europiečiai turi skirtingas neteisybės tiek dėl savo, tiek ir dėl kitų pajamų, patirtis, tačiau kaip jie vertina procedūrų, kurios sąlygoja atlygio paskirstymą visuomenėje, teisingumą? Analizuojant duomenis apie suvoktą savo išsilavinimo ir įsidarbinimo galimybių teisingumą, pastebėta, kad respondentai gana teigiamai vertina savo išsilavinimo galimybes. Palyginus su išsilavinimo galimybėmis, visose šiose tyrimo dalyvavusiose šalyse įsidarbinimo galimybės vertinamos kaip šiek tiek mažiau teisingos. Apibendrinant politinio procedūrinio teisingumo suvokimą, norėtųsi dar kartą pastebėti, kad neteisybės suvokimas labiau išryškėja Rytų ir Viduržemio jūros regiono šalyse.

Apibendrinant galima pasakyti, kad EST respondentai tvirtai palaiko nuomonę, kad tiek atlygis už individualų indėlį, tiek rūpinimasis tais, kuriems reikalinga pagalba, yra teisingos visuomenės pagrindas, o tai rodo, kad plačioji visuomenė daugumoje Europos šalių nelaiko nelygybės apskritai neteisinga ir kad europiečiai paprastai pasisako už tai, kad būtų išlaikoma pusiausvyra tarp atlygio už pastangas ir rūpinimosi neturtiniais. Vis dėlto europiečiai įžvelgia neteisingumą savo pajamų, kitų pajamų ir politinių procedūrų atžvilgiu. Tačiau šis neteisingumo suvokimas nėra tolygiai pasiskirstęs visoje Europoje. Neteisingumas griežčiau vertinamas Rytų ir Pietų Europos šalyse, kur yra kritikuojamos neigiamos patirtos neteisingumo pasekmės tiek pavieniems asmenims, tiek visai visuomenei.

EST duomenys ir dokumentacija

Sužinokite daugiau apie Europos socialinį tyrimą

Vykdamas Europos socialinį tyrimą (EST), nuo 1-osios tyrimo bangos 2002–2003 m. buvo atlikti 428 437 tiesioginiai interviu. Visą dokumentaciją ir duomenis, kurie buvo surinkti vykdamas vėlesnių bangų tyrimus iki 9-osios bangos (2018–2019 m.) ir įskaitant šios bangos tyrimą, galima peržiūrėti ar atsisiųsti tinklalapyje www.europeansocialsurvey.org.

2013 m. EST buvo suteiktas Europos mokslinių tyrimų infrastruktūrų konsorciumo (EMTIK) statusas, o tai reiškia, kad visi dalyviai prisideda prie projekto biudžeto. 9-ojoje EST bangoje dalyvavo ir duomenis pateikė 27 šalys, įskaitant 23 EST EMTIK narius. Šio leidinio rengimo metu tai buvo didžiausias EST EMTIK narių, dalyvavusių EST bangoje, skaičius.

Naudodamiesi žemiau aprašytais įrankiais – EduNet ir NESSTAR – jūs galite prisijungti prie daugiau nei 160 000 žmonių, kurie užsiregistravo, kad gautų prieigą naudotis EST duomenimis.

EST duomenų pagrindu 2003–2018 m. buvo parengti 4 417 straipsniai akademinuose žurnaluose, knygos ir knygų skyriai, konferencijų pranešimai.

EduNet

EduNet yra elektroninė EST mokymosi priemonė, kurioje pateikiami praktiniai pavyzdžiai ir užduotys veda vartotojus per visą tyrimo procesą – nuo teorinės problemos iki statistinių rezultatų interpretacijos.

NESSTAR

EST duomenų analizei internete naudojamas NESSTAR internetinis duomenų analizės įrankis. Visą jo dokumentaciją galima rasti NSD – Norvegijos tyrimų duomenų centro

tinklalapyje (nesstar.com).

Svarbiausių EST rezultatų serija

Šis numeris yra dešimtas mūsų svarbiausių rezultatų leidinių serijos numeris. Visus žemiau nurodytus dešimt numerių galima parsisiųsti iš EST tinklalapio:

1. Pasitikėjimas teisingumu (taip pat parengta kroatų ir suomių kalbomis).
2. Požiūriai į gerovę Europoje (taip pat parengta Kipro graikų, kroatų, turkų ir ukrainiečių kalbomis).
3. Ekonominė krizė, darbo kokybė ir socialinė integracija (taip pat parengta serbų kalba).
4. Kaip europiečiai supranta ir vertina demokratiją (taip pat parengta albanų, bulgarų, italų, lietuvių, slovakų ir vokiečių kalbomis).
5. Europiečių asmeninė ir socialinė gerovė (taip pat parengta albanų, italų, lietuvių, prancūzų, rusų, slovakų, slovenų, švedų ir vengrų kalbomis).
6. Sveikatos socialinė nelygybė ir jos veiksniai (taip pat parengta airių gėlių, danų, ispanų, lietuvių, portugalų, prancūzų, rumunų, slovenų ir vokiečių kalbomis).
7. Požiūriai į imigraciją ir jų kontekstas (taip pat parengta ispanų, kartvelų, lietuvių, norvegų, prancūzų, slovenų, suomių, vokiečių ir žydų kalbomis).
8. Europiečių požiūriai į gerovę: praeitis, dabartis ir ateitis (taip pat parengta bulgarų, ispanų, lietuvių, prancūzų ir vokiečių kalbomis).
9. Europiečių požiūriai į klimato kaitą ir energijos išteklius (taip pat parengta ispanų, prancūzų, slovakų ir vokiečių kalbomis).

Apie EST

EST yra kas dvejus metus daugiau nei 30-yje Europos šalių nuo 2002 m. atliekama apklausa apie šių šalių gyventojų požiūrius, įsitikinimus ir elgseną.

Tyrimo duomenų rinkiniai apima beveik 425 000 interviu, atliktų kas dvejus metus apklausiant vis naujas skerspjuvius imtis.

Nuo 2013 m. Europos socialinis tyrimas veikia kaip Europos mokslinių tyrimų infrastruktūros konsorciumas (EST EMTIK).

EST temos:

- Pasitikėjimas institucijomis
- Politinis dalyvavimas
- Sociopolitinės vertybės
- Moralinės ir socialinės vertybės
- Socialinis kapitalas
- Socialinė atskirtis
- Tautinis, etnis ir religinis tapatumas
- Sveikata ir gerbūvis
- Demografinė sudėtis
- Išsilavinimas ir užimtumas
- Finansinė padėtis

- Namų ūkio padėtis
- Požiūriai į gerovę
- Pasitikėjimas baudžiamuoju teisingumu
- Diskriminacijos dėl amžiaus raiška ir patirčių
- Pilietiškumas, dalyvavimas ir demokratija
- Imigracija
- Šeima, darbas ir gerbūvis
- Ekonominė moralė, teisingumas ir sąžiningumas
- Gyvenimo ciklo organizavimas
- Klimato kaita ir energijos ištekliai
- Žmogiškųjų vertybių skalė

9-ojoje Europos socialinio tyrimo bangoje, vykdytoje 2018–2019 m., dalyvavo 27 šalys.

Nariai: Austrija, Belgija, Bulgarija, Kroatija, Kipras, Čekijos Respublika, Estija, Suomija, Prancūzija, Vokietija, Vengrija, Airija, Italija, Latvija, Lietuva, Nyderlandai, Norvegija, Lenkija, Portugalija, Slovakija, Slovėnija, Švedija, Jungtinė Karalystė. **Stebėtojas:** Šveicarija. **Kiti dalyviai:** Juodkalnija, Serbija, Ispanija.

Tarptautinės patariamiosios EST EMTIK Generalinės Asamblėjos grupės yra Metodų patariamoji taryba (MAB), Mokslinė patariamoji taryba (SAB) ir Finansų komitetas (FINCOM). EST EMTIK buveinė yra Londono Sičio universitete, Jungtinėje Karalystėje.

EST EMTIK Centrinę mokslinę grupę sudaro GESIS – Leibnico socialinių mokslų institutas, Vokietija; Katalikiškasis Leveno universitetas, Belgija; NSD – Norvegijos tyrimų duomenų centras, Norvegija; SCP – Nyderlandų socialinių tyrimų institutas, Nyderlandai; Pompeu Fabra universitetas, Ispanija; Esekso universitetas, Jungtinė Karalystė; Liubljanos universitetas, Slovėnija.

Nacionaliniame koordinatorių forume dalyvauja EST nacionaliniai koordinatoriai iš visų tyrime dalyvaujančių šalių.

europeansocialsurvey.org

esswellbeingmatters.org

twitter.com/ESS_Survey

facebook.com/EuropeanSocialSurvey

linkedin.com/european-social-survey

youtube.com/EuropeanSocialSurvey

2020 m. rugsėjis

Leidinio lietuvių kalba mokslinės redaktorės – Ligita Šarkutė ir Gintarė Vazonienė, Vytauto Didžiojo universitetas.

Iš anglų kalbos vertė Donata Berūkštienė, Vytauto Didžiojo universitetas.

Leidinį išleido EST EMTIK (stefan.swift@city.ac.uk)

